

МУЗЕЙ ОЛЕКСАНДРА НЕПРИЦЬКОГО-ГРАНОВСЬКОГО У ВЕЛИКИХ БЕРЕЖЦЯХ

У статті показано особливості побудови експозиції музею, які відтворюють основні віхи життєвого шляху відомого вченого і громадсько-політичного діяча Олександра Неприцького-Грановського.

Ключові слова: музей, Олександр Неприцький-Грановський, Великі Бережці, експозиція.

Серед плеяди діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток світової науки, почесне місце належить уродженцю Тернопільщини Олександру Неприцькому-Грановському. З проголошенням незалежності України стало можливим повернути із забуття імена українців, які жили і працювали за кордоном. Одним із таких науковців був Олександр Неприцький-Грановський. Він 60 років прожив у Сполучених Штатах Америки, де здобув світове визнання. О. Неприцький-Грановський першим серед українців США став професором університету, видатним вченим-ентомологом, був відомим поетом і громадсько-політичним діячем.

Народився Олександр Неприцький-Грановський 4 листопада 1887 р. в с. Великі Бережці, що на Кременеччині. Тому саме в рідному селі вченого був відкритий музей видатного земляка.

Відкриттю музею у Великих Бережцях передувала меморіальна таблиця з написом: «У цій садибі минули дитячі та юнацькі роки відомого українського поета і світової слави ученого Олександра Неприцького-Грановського (1887–1976)», яку 2 травня 1993 р. було встановлено на стіні будинку Михайла Неприцького [3, с. 2]. Відтак, у селян і тернопільської громадськості зародилась ідея відкриття меморіального музею видатного вченого.

Музей знаходиться в приміщенні середньої школи й займає два зали і просторий коридор. Експозицію першого залу було відкрито у вересні 1996 р. за участі наймолодшого сина поета і вченого Теодора Грановського, зятя Амстронга, онуків, Бориса і Тамари Неприцьких, заступника куратора Центру досліджень історії імміграції при Міннесотському університеті Галини Миронюк, бережецьких родичів Не-

прицьких, широкої громадськості. Експозиція другого залу бала відкрита у вересні 1998 р. Тематико-експозиційний план та побудову експозиції розробив провідний науковець Кременецького краєзнавчого музею Гаврило Чернихівський, а художнє оформлення належить митцю Олександру Пташкіну. Завідувачем закладу став учитель історії Петро Гонтарук, мешканець Великих Бережць [4, с. 3 – 4].

Експозиція першого залу охоплює період життя на рідній землі (1887–1913 рр.). Тут представлено фотопортрет О. Неприцького-Грановського, генеалогію родини п'яти поколінь, хронологію життя і творчості вченого. З метрики про народження, яка представлена в експозиції, довідуємось, що Олександр Неприцький-Грановський народився 4 листопада 1887 р. у сім'ї Анастасія (1864 – 1913 рр.) та Емілії (? – 1914 рр.). Хрещеними батьками були Микола Степанович Неприцький та Марія Стахівна Лукасевич. Обряд хрещення виконував священник Яків Подлевський з пономарем Романом Биковським [4; с. 5-6]. Далі експонуються фото батьків, брата, сестер майбутнього вченого. Вперше юнак був сфотографований у 1905 р. як учень Білокриницької сільськогосподарської школи. Подана ксерокопія атестату про закінчення цієї школи у 1905 р., яка інформує сучасників про зміст навчання (предмети, що вивчались), викладачів, успішність учня.

Один із важливих вузлів експозиції – побут селянської родини. За давньою традицією в кутку – образ Матері Божої з немовлям на руках, уквітчаний вишитим рушником волинського зразка. Відтворено селянську піч, розмальовану різними орнаментами, поруч рогач, дерев'яна лопата саджати хліб, на миснику – різноманітний посуд: глечики, горщики, миски, а ще сільськогосподарські знаряддя праці. Саме в такому середовищі пройшли дитячі роки Олександра. Рід Неприцьких із споконвіку займався обробіткою землі, що у майбутньому й вплинуло на наукові зацікавлення вченого і його пристрасть до збереження українських традицій, зокрема писанкарства.

На центральній стіні – волинський килим, мальована кераміка, малюнок «Христос родився» О. Неприцького-Грановського, на якому церква у рідних Бережцях, хатки під стріхою, колядники. Один з оригінальних, а zarazом унікальних експонатів – портрет Тараса Шевченка в овалі 70×50 см, виконаний молодим Олександром олівцем у

1907 р. із власноручним підписом. Юнак брав уроки малювання у відомого українського художника-академіка Тимофія Сафонова, з яким був знайомий з часів перебування останнього у Кременці.

В наступному вузлі експозиції зосереджено низку фотографій Лесі Українки, Олени Пчілки, Марії Бикової, О. Неприцького-Грановського, також копії поштівки Петра Антоновича Косача до дружини, в яких підтверджується приїзд Лесі Українки та Климентія Квітки до Бережечь і Кременця влітку 1907 р. Цей приїзд мав неабияке значення для юнака, адже він познайомився з видатною поетесою і того ж року у часописі «Рідний край», редактором якого була Олена Пчілка, уперше побачив світ вірш О. Неприцького-Грановського «Порожня оселя» [1; с. 4]. Представлено фото обкладинки часопису «Українська хата», з яким активно співпрацював майбутній вчений, а також і текст вірша «Порожня оселя».

Наприкінці літа 1907 р. О. Неприцький-Грановський виїхав до Києва, щоб здобути вищу освіту. Там він зблизився з тогочасними українськими діячами, насамперед письменниками. Серед унікальних документальних матеріалів того періоду – фото 1912 р., на якому зазняті члени клубу «Родина». В центрі – Микола Лисенка, поруч нього – Олена Пчілка, в другому ряді – О. Неприцький-Грановський поруч із Павлом Багацьким [5; с. 10].

Завершується експозиція залу матеріалами про від'їзд О. Неприцького-Грановського у США. Серед усіх груп документів інтерес для дослідника має копія справи Київського охоронного відділу, в якій зберігається переписка між начальником Київського губернського жандармського управління і начальником київського відділу охоранки про неблагонадійність Олександра Непричука-Неприцького-Грановського. Саме через цю справу юнак змушений був виїхати в Сполучені Штати Америки.

В музеї зберігається копія листа-рекомендації від редакції «Української хати», в якій працював юнак, до українців у США, в якому прохання допомогти Олександрові. Лист підписали редактор П. Багацький та секретар редакції Л. Будин.

Роки життя майбутнього вченого на Батьківщині – це були роки становлення, інтелігентної, освіченої людини, патріота рідної землі.

Вихований в глибоко релігійній і патріотичній сім'ї, він змалку чув українську мову і знав, що він українець.

У наступному залі представлені матеріали американського періоду життя і творчості О. Неприцького-Грановського. Юнак виїхав у 1913 р., саме в період першої хвилі імміграції. Прибувши до Нью-Йорку, довго там не затримався. Цього ж року переїхав до Чикаго, де за допомогою Українського Народного Союзу (УНС) влаштувався на роботу секретарем до Володимира Сіменовича, голови товариства «Прогресіта». Він активно працював, допомагав видавати книги, займався перекладами з російської та англійської на українську мову.

Далі в експозиції представлено період навчання майбутнього вченого у США. Спочатку в вищому агрономічному коледжі м. Форт Коллінс – це власноручні малюнки до курсових та дипломної робіт, участь в оформленні курсового біологічного журналу, виготовлені ним наочні посібники. Дуже цінним є диплом доктора філософії, виданий в 1925 р., адже він перший українець у США, який одержав ступінь доктора наук і звання професора університету.

В 1930 р. О. Неприцький-Грановський став професором Міннесотського університету, де читав курс лекцій з ентомології та економічної зоології. Представлено переклад англійських статей вченого з ентомології та бюлетень про заснування першої у США біологічної станції в Ітаска Парку над однойменним озером. О. Неприцький-Грановський був призначений директором цієї станції у 1935–1940 рр. Як основоположнику біологічної станції і за вклад у розвиток біологічної науки, йому було вручено подяку за підписом Президента Міннесотського університету Малькольма Мусса. Сам текст подяки свідчить про повагу і високу оцінку роботи вченого з боку керівництва закладу.

Ще одна група експонатів доводить, що О. Неприцький-Грановський був не лише теоретиком, а й практиком біологічних наук. Роботи в галузі ентомології дають можливість побачити зацікавлення різними напрямками і невтомну працю дослідника. Олександр Грановський не лише теоретично узагальнював свої дослідження, він розробляв спеціальні пристрої для боротьби з комахами, опис і фото яких було авторкою проаналізовано. Крім публікацій наукових робіт у спеціальних журналах і збірниках, в буклетах Департаменту агрокультури

штату Міннесота надруковані його доповіді про боротьбу з комахами. Напрацювання О. Неприцького-Грановського популярні серед науковців США, проте в Україні, на жаль, вони залишаються невідомими [4, с. 13–16].

Значний масив фотоматеріалів ілюструє політичну й громадську діяльність нашого земляка в США. Про співпрацю із чільними керівниками Організації Українських Націоналістів, свідчать фотографії, на яких відображені зустрічі О. Неприцького-Грановського з головними керівниками ОУН у Європі, США, Канаді. А саме з полковником Андрієм Мельником, редактором Олегом Штулем-Ждановичем, а також ідеологом проводу професором Юрієм Пундиком. Також наявні фотографії з відзначення важливих історичних подій, дат, днів пам'яті Тараса Шевченка, Івана Мазепи, дні проголошення Універсалів УНР, день Злуки, на яких вчений виголошував привітання і промови. На кількох фотографіях українська делегація на чолі з вченим О. Грановським, від штату Міннесота, прапороносці у національних костюмах, фото про маніфестацію у столиці США (біля 200 тисяч людей з усіх кутків Америки) на честь відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченку у Вашингтоні в 1964 р. Ці фотоматеріали підтверджують, що вчений не залишався осторонь важливих подій у житті української діаспори США.

Матеріали іншого вузла експозиції присвячені діяльності Української Вільної Академії Наук, дійсним членом якої був вчений. Це копії численних документів і матеріалів Центру Дослідження Історії Імміграції при Міннесотському університеті. Серед них копії виступів на зібраннях і конференціях, публікацій в різних виданнях УВАН.

У музеї знаходяться перші збірки віршів поета «Пелюстки надії» (1910 р.), «Намистечко сліз» (1911 р.), «Акорди» (1914 р.). Темою поезій, представлених в музеї, є природа України та США, становлення незалежної держави. Декілька віршів присвячені індіанській тематиці й мають назву «З індіанських пісень». Ця поезія засвідчує, що автохтонна культура індіанців справила певне враження на О. Неприцького-Грановського. Переважній більшості творів автора притаманні вишукана мова, особливий стиль, ритмічність і мелодійність, особливо у творах інтимної лірики. Деякі видання в музеї вказують, що композитор Василь Шуст написав музику до творів

О. Неприцького-Грановського. Відтак були написані романс «Дружині», пісні «Мамі», «Молитва», «Люби її, нам рідну Україну», які вийшли друком у США.

Олександр Неприцький-Грановський мав різноманітні захоплення. Окрім поетичної творчості, він захоплювався живописом і графікою. В музеї представлені його численні акварельні і графічні малюнки (портрет Т. Г. Шевченка, ескібри, пейзаж Божої гори та інші). Він власноруч виготовляв вітальні листівки до Різдва і Великодня, які розсилав друзям.

Також у музеї відкривається нам ще одна грань захоплень О. Неприцького-Грановського – писанкарство. Він самостійно розмалював писанки і вчив цьому інших. У цій групі експонуються статті про писанки, заснування школи українського писанкарства і виставки приурочені до Великодня [2; с. 4].

Наступна експозиція висвітлює громадсько-політичну діяльність О. Неприцького-Грановського. Найперше працю в Організації Державного Відродження України (ОДВУ). Представлено Статут, ряд рішень, в яких визначена політична платформа організації, її співробітництво з іншими легальними українськими організаціями у США. Ці документи дають уявлення про копітку роботу, яка була організована за кордоном з метою незалежнення України. Унікальне видання «ОУН. 1929–1954», яке було подароване О. Неприцькому-Грановському з нагоди 25-річчя Організації з дарчими підписами провідних діячів ОУН, вказує на високу оцінку праці вченого як голови ОДВУ.

Окремі документальні матеріали ОДВУ, зокрема статутні положення, ряд важливих пунктів програми, резолюції з'їздів, звернення, прокламації, заяви з приводу різноманітних проблем дають можливість визначити основні засади діяльності ОДВУ під керівництвом О. Неприцького-Грановського. Найкраще вони звучать в одному з пунктів рішень XVIII з'їзду ОДВУ від 1953 р. «Від свого заснування ОДВУ і її братні організації станули в ідеологічній площині на позиції Українського Націоналізму, як духовної сили, єдино-спроможної змобілізувати і попровадити Українську націю до духового відродження, національного визволення і відновлення державності України....» [4; с.24–25].

Привертає увагу відвідувачів музею вітальна телеграма Президента США Дуайта Ейзенхауера до О. Неприцького-Грановського з нагоди 25-річчя ОДВУ. Викликають зацікавлення англомовні брошури вченого: «Проблеми незалежності України» (1940 р.), «Україна – побойовище за волю» (1944 р.), «Необхідність Вільної України для тривкого миру» (1945 р.). У названих публікаціях О. Неприцький-Грановський виклав своє бачення української проблеми, яка зводилась до найголовнішого – визволення України і створення вільної незалежної держави.

Значні заслуги О. Неприцького-Грановського в галузі науки і вагомий внесок у громадсько-політичну діяльність, як США так і діаспори зокрема, уможливили велелюдні святкування 75-, 80- та 85-річчя від дня його народження. У музеї цим подіям присвячена окрема експозиція. Тут представлені фотографії, вітання, телеграми, публікації в газетах і журналах. Серед низки відомих особистостей, окреме місце посідають вітальні адреси від президентів США Дуайта Ейзенхауера (1952–1960 рр.) і Річарда Ніксона (1969–1974 рр.), керівництва Міннесотського університету, представників української діаспори Ю. Пундика, В. Стуса та ряду інших. Вшановуючи О. Неприцького-Грановського, вони відзначали його невтомну працю і вагомий внесок у наукову, громадсько-політичну, культурну сфери розвитку американського суспільства і української діаспори зокрема впродовж десятиліть.

У день свого народження 4 листопада 1976 р., на 89-му році життя, Олександр Неприцький-Грановський помер. Його поховали на цвинтарі Сан-Сет в м. Мінеаполісі. Експозиція завершується некрологами з газет, фотографіями з панахиди, похорону та пам'ятної плити на могилі з лаконічним текстом: «Професор, доктор Олександр Грановський (4. XI. 1887 – 4. XI. 1976)».

В історії української імміграції О. Неприцький-Грановський займає вагомe місце. Його праця як науковця, громадсько-політичного діяча, поета, художника, писанкаря сприяла згуртуванню українців у США, збереженню і поширенню традицій та звичаїв нашого народу. Його авторитет науковця уможливлював участь у суспільно-політичному житті США української діаспори.

О. Неприцький-Грановський вдало поєднав у собі талант непересічного політичного і громадського діяча, а також науковця, публіциста.

та та борця за незалежність України. Його особистість гідна наслідуванню потомків, а відтак колектив музею працює над поповненням автентичних експонатів, проводить наукову роботу, залучаючи науковців до вивчення спадщини нашого земляка.

Список використаних джерел

1. Волинський І. І рідний край наснивсь не раз (до 110 р. від дня народження О. Неприцького-Грановського) / І. Волинський // Діалог. – № 44. – 1997 – С. 4.
2. Волинський І. І рідний край наснивсь не раз (до 110 р. від дня народження О. Неприцького-Грановського) / І. Волинський // Діалог. – № 45. – 1997 – С. 4.
3. Волинський І., Ленчук Р. Твій син, Україно, вертає до тебе / І. Волинський, Р. Ленчук // Діалог. – 22 трав. 1993. – С. 2.
4. Чернихівський Г. Великобережецький літературно-меморіальний музей Олександра Неприцького-Грановського: Нарис-путівник / Г. Чернихівський. – Тернопіль: «Збруч», 2006. – 34 с.
5. Чернихівський Г. Музей у Великих Бережцях / Г. Чернихівський // Укр. Слово. – 24 жовт. – 1996. – С. 10.

Iryna Fialka

MUSEUM OF OLEXANDER NEPRYTSKY-HRANOVSKY IN LARGE BEREZHITSY

The article describes the features of the construction of a Museum exposition, which reproduce the milestones of the life path of a famous scientist and a social-political figure of Olexander Neprytsky-Granovsky.

Key words: Museum, Alexander Neprytsky-Hranovsky, Large Berezhitsy, exposition.